
FEJEZETEK KÖZÉP- ÉS KELET-EURÓPA TÖRTÉNETÉBŐL

Klió és a hatalom szolgálatában. Oroszország-ismereti etűdök

2014-ben jelent meg a Russica Pannonicana kiadó gondozásában Szvák Gyula, az ELTE Ruszisztikai Központ professzorai Klió és a hatalom szolgálatában. Oroszország-ismereti etűdök című, orosz nyelvű tanulmánykötete, mely részben a 2013-as, magyar nyelvű Klió-kötetben (Klió, a csalfa széptevő; Klió, a tanító) megjelent írásokat tartalmazza, de új cikkek is olvashatók benne.

A kötetben elsősorban historiográfiai jellegű tudományos cikkek és publicisztikai írások olvashatók, az elmúlt évek kutatási eredményei. A könyv első fejezete tudományos szakcikkeket, a második rész cikkeket és előadásokat, a harmadik portrévázlatokat tartalmaz.

A budapesti Ruszisztikai Központ újabb orosz nyelvű könyvének egyik hivatása, hogy az amúgy nemzetközileg is ismert és elismert budapesti ruszisztikai iskola eredményei mellett a műhely történetét is ismertesse a nemzetközi kutatással. Az első fejezet első tanulmánya a ruszisztikai infrastruktúra születését mutatja be (Magyar Ruszisztikai Intézet – 1990, akadémiai kutatócsoport – 2003, Alapítvány az Orosz Nyelvért és Kultúráért – 2006, Ruszisztikai Módszertani Kabinet – 2009). Egy külön tanulmány mutatja be a Ruszisztikai Központ munkatársainak sokoldalú, az orosz történelem egészét átfogó tevékenységét, a könyv végén található, Szvák Gyulával készült interjúban pedig arról is szó esik, hogy „praktikusan” mire jó a 2010-ben az ELTE-n indult ruszisztikai MA képzés (a történeti-kulturális háttér ismerete nélkül bizony üzletet is nehezebb kötni...).

Az orosz Klió-kötet írásainak jelentős része historiográfiai jellegű. Áttekinti az orosz történetírást XIX. századi aranykorát [Золотой век русской исторической науки (XIX век)], a történetfilozófia főbb irányait Karamzintól a nyugatos-szlavofil vitán át az orosz történettudomány századvégi kiteljesedéséig. Az állandóan visszatérő dilemma, amely a múlt történészeit foglalkoztatta, s amely markánsan megjelenik az idézett tanulmányban is, Európa és Oroszország viszonya. A nyugatos-szlavofil vita résztvevői

például eltérően gondolkodtak az orosz történelem sorskérdéseiről, Oroszország lehetséges jövőjéről, mégis *Európához viszonyítva* keresték Oroszország helyét. Így vagy úgy, de Európa volt a mérce, az igazodási pont, Oroszországot Európához képest látták, „fogalmazták meg”. Nagy előzmények és elődök (például *Szergej Szolovjov*) után *Vaszilij Kljucsevszkij* az orosz történelem egészét átfogó életművében teljeseedett ki a XIX. századi orosz történetírás aranykora.

A XIX. század második felére, a XX. század elejére az orosz történettudomány az európai történettudomány organikus és vele egy szinten álló része volt. Belső fejlődése alapján nem volt törvényszerű, hogy az orosz történettudományban a marxizmus kerül uralkodó pozícióba – ez külső okok miatt következett be. A szovjet korszak történettudományának „dicstelen” szerep jutott: vagy a hatalom szolgálojává kellett válnia, esetleg a „régimódi” pozitívizmus irányába tudott kitérésre kerestek magának. Eppen a kötet következő tanulmánya bizonyítja azonban, hogy a szovjet történetírás egészének sematikus-elítélő ábrázolása nem állja meg a helyét.

Ez a tanulmány a kiváló orosz történész, *Ruszlán Szkrinnyikov* életművével foglalkozik. A cikk végső soron azt bizonyítja, hogy a szovjet korszakban is lehetséges volt prezentálni magas színvonalú történetírói teljesítményt, történetesen egy „európai” szellemiségű leningrádi értelmiségi részéről.

Egy tanulmány *Ruszlán Szkrinnyikov* és a magyar *Perényi József* pályáját hasonlítja össze. Két történész-sors. A Szovjetunióban kiforrott az 1950-es években pályáját kezdő *Ruszlán Szkrinnyikov* életműve; míg Magyarországon megtört *Perényi József* szakmai útja. Ebben nyilván szerepet játszott kettejük kor- és szocializációs különbsége, hiszen *Perényi* még 1945 előtt tanulta a mesterséget, a háború után túl meredek és gyakori változások következtek be a szakmában is, olyan cikcakkok és kötelező dogmák, amik könnyen felőrölhették a történészeket. Másrészt nyilván szerepet játszott kettejük alkati különbsége, hiszen *Perényi* „az első alkalommal” otthagyta a szakmát, míg *Szkrinnyikov* haláláig dolgozott.

A kötet címadó tanulmánya a magyar történettudomány jelenlegi válságjelenségeit érinti. A 2012-es „Romsics-vita” is arra világít rá, hogy a nacionalista-etnicizáló diskurzus már a kapuk előtt döng, s ennek a beszédmódnak még akadémiai körökben is engedményeket tesznek.

A kötetben orosz nyelven is olvashatók azok a közvéleménykutatások, melyeket 2006-ban és 2012-ben folytattak a Ruszisztikai Központ megrendelésére az oroszok, és a magyar-orosz kapcsolatok magyarországi megítéléséről. E kutatások az oroszok enyhén javuló megítéléséről tanúskodnak, s

arról, hogy a magyar társadalom szerint szükséges a kapcsolatok fejlesztése Oroszországgal.

Egy szintén aktuális tanulmány *Rátz Kálmán*nal, a két világháború között tevékenykedő, szélsőjobboldali érzelmű Oroszország-kutatóval foglalkozik. Rátz 1941-ben jelentette meg Oroszország története című könyvét, mely az első magyar nyelvű monográfia volt a témában. Rátz 1941 tavaszán, nem sokkal a háború előtt, két hetet töltött Moszkvában, és minden különösebb eredmény nélkül folytatott üzleti tárgyalásokat. A szovjetek ugyanis, minden udvariasság ellenére, gyanakvóan, bizalmatlansággal fogadták az oroszokkal üzletelni kívánó, szélsőjobboldali Rátzot. Értelemszerűen adódik a kérdés, vajon hogyan viszonyulnak Rátz mai, ruszofilnek mutatkozó elvbarátaihoz?

A fentiek mellett az orosz Klió-kötetben helyet kaptak nem historiográfiai jellegű szakcikkék is: az álcárságról szóló tanulmányban Szvák Gyula azt a hipotézist fogalmazza meg, hogy az álcárság jelensége kozák közegben született volna. Áluralkodók Európában is felbukkantak a kora újkorban, nem feltétlen autochtón orosz jelenségről van tehát szó, a kozákok között talán moldáv hatásra válhatott ismertté az álcárság intézménye, és kozák közegben terjedt el, mint hatalomtechnikai elem (I. Ál-Dmitrijel egy időben ugyancsak kozák közegben bukkant fel egy másik álcár, Péter). Az álcár jelenség kezdeti sikerei ellenére hamar kifulladt Oroszországban, az interregnum éveiben egyetlen álcár sem bukkant fel, az 1630-as, 1640-es évek álcárjai mögött pedig már semmilyen társadalmi támogatottság, vagy ennek a reménye nem állt, ezek az emberek egyszerűen személyes előnyszerzés céljából adták ki magukat egykori uralkodók jogos utódainak.

Дюла Свак: На службе у Клио и у власть предержащих. Этюды по руссиеведению (Klió és a hatalom szolgálatában. Oroszország-ismereti etüdök) Русизистikai Könyvek, XXX-VIII. Russica Pannonicana, 2014. 199 o.

Gyóni Gábor